

РЕЦЕНЗІЇ

НОВЕ ГРУНТОВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ВИДАТНОГО СХОДОЗНАВЦЯ

Рец. на кн.: Непомнящий А.А. Профессор Николай Эрнст: страницы истории крымского краеведения / А.А. Непомнящий; НАН Украины, УТОПИК, Центр памятниковедения. – К.: СтилоС, 2012. – 464 с. – (Серия: Биобиблиография крымоведения; Вып. 15).

Коли йдеться про наукову книжку, присвячену якомусь явищу або періоду, то й критерії оцінки практично однакові – повнота фактології, забезпеченість документами, ґрунтовність авторського аналізу та висновків. Коли ж стикаємося з виданням жанру наукової біографії, то само собою постає питання: як же таку працю аналізувати? Тим більш якщо праця присвячена вченому, багато фактів із життя якого довгий час були невідомими або замовчувалися, та і його особистий архів залишився далеко не повним. От тут і перекидається увага з книги та її змісту на особистість автора, а саме на ті прийоми, що він використав, аби зробити свою працю якісною та вичерпною.

У нашому випадку питань до автора багато, але ці питання не мають критичного або дошкульного змісту. Ці питання – а як ви це змогли зробити, як вдалося та й як же воно все ж таки здійснилося? Доктор історичних наук, професор Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (м. Сімферополь) Андрій Анатолійович Непомнящий до таких питань з боку колег звик. Тому що кожна його монографія – це помітне явище як у царині власне історичного кримознавства, так і в українській історіографії загалом. Й інтерес автора до орієнталістики також не є чимось новим. Звертаючи увагу на масштабність сходознавчих студій, що мали місце і в дорадянську, і в радянську епохи, Андрій Анатолійович сумлінно, крок за кроком відновив панораму цієї роботи щодо Криму. Відновив неодноразово – фрагментарно у своїх численних публікаціях про І.М. Березіна, В.В. Григор'єва, В.Х. Кондараки, Г.Ю. Крачковського, В.Д. Смирнова, Є.Ю. Спаську, О.А. Олесницького, П.О. Фальова, В.Й. Філоненка та інших; ґрунтовно – у вражаючому томі з поетичною назвою “*Taurica Orientalia*” та у науковому редагуванні сходознавчих робіт кандидатів історичних наук У.К. Мусаєвої (Асанової) та Е.М. Кангієвої, присвячених особистості Усеїна Боданинського та історії кримськотатарської тюркомовної періодики відповідно. Тому нова монографія – це продовження цікавого та складного наукового шляху, який професор А.А. Непомнящий торує зі своїми учнями в рамках знаної книжкової серії “*Биобиблиография кримознавства*”.

Микола Львович Ернст (1889–1956) – відомий кримознавець, археолог, сходознавець, організатор науки. Класична освіта, набута ним у Берлінському університеті, зробила з молодого людини справді глибокого спеціаліста з історії та етнології, причому фахівця, що мав різноманітні інтереси, та вважав за потрібне принести користь науці там, де це було потрібно та на часі. Саме тому біографія Миколи Ернста як науковця досить синкретична і має багато загадкових поворотів, які А.А. Непомнящий зі смаком та вмінням розгорнув перед читачами.

Справді, книга є непересічною з огляду на ту роботу, що передувала її виданню: це приголомшлива архівна база – документи з архівів Санкт-Петербурга, Москви, Києва, Глухова та, звичайно, із Сімферополя; це ретельно і глибоко проаналізовані наукові зв'язки, причому виявлені контакти та конфлікти зі сторінок монографії “*дыхають*”, можна уявити собі ті обставини й ті методи, що використовували друзі та вороги; це продумане та якісне ілюстрування, коли читач може й побачити героїв, і поглянути на

документи без допомоги оповідача. Хоча оповідач із професора А.А. Непомнящого якраз талановитий та ненабридливий, бо ж такий складний за структурою та насиченістю фактами текст читається із задоволенням (тому що не виникає зайвих питань по ходу) та неослабним інтересом – адже життя професорів у різні епохи не завжди було прогнозованим, і приклад Миколи Ернста в цьому розумінні яскраво виражений.

Власне, що робив для сходознавства Микола Львович Ернст? Для того щоб відповісти на це питання, слід повернутися до обставин тієї епохи. А це був час відходу від звичних традицій дорадянської науки та пошуку нових шляхів і форм її розвитку. Історичні студії, тим більше – вивчення тюркомовних народів, у ці роки набули зовсім іншого, можна сказати, політичного значення. Пов'язано це було з новим характером національної політики радянської держави, що хотіла позбутися клейма “тюрми народів”, щоправда самими ж більшовиками до самодержавної Росії й приліпленого. Тому інтерес до вивчення історичної спадщини, зокрема татарського періоду історії Криму, був підтриманий на державному рівні: видано необхідні гарантії та документи, створено офіційні установи та виділено необхідні бюджети. І от саме завдяки професійності Микола Ернст, завідуючий археологічним відділом Центрального музею Тавриди, опинився в епіцентрі постійних експедицій, жвавих обговорень та запеклих дискусій. Він неодноразово оглядав та висловлював рекомендації щодо охорони пам'яток Бахчисарая, Карасубазара, Старого Криму, археологічне вивчення середньовічних городищ гірського Криму також давало новий матеріал стосовно контактів їхніх мешканців зі східними народами та зносин із Кримським ханством. Письмові роботи Миколи Львовича щодо взаємовідносин Кримського ханства з Московією, про архітектора Алевіза при дворі московського князя Івана III, ґрунтовна праця про джерела з історії середньовічного Криму – все це стало повноцінним внеском вченого у радянське сходознавство. Але й ці суто наукові та об'єктивні публікації викликали не завжди адекватну реакцію, були й огульні звинувачення у відсутності “класового підходу”, та й відверті натяки на “ворожу діяльність”. Слід зауважити, що, може, саме етнічне походження Ернста вплинуло на те, що в цих дискусіях він залишався стриманим та коректним, вченим, для якого первинною завжди залишалася саме правда та справедливість, а не ті нагороди, що роздавали за успішні та й не дуже відкриття.

Досвід Миколи Ернста як вченого – це досвід енциклопедично освіченої людини в суспільстві, яке своєю практикою спростовувало як цінність високої освіти, так і необхідність освіти як такої. Із часом фахівці рівня Ернста для радянської системи стали не стільки вже й непотрібними, скільки – загрозливими. Адже хоча й не втручалися в політику, однак завдяки тій же освіті та вмінню аналізувати факти все прекрасно розуміли – куди прямує країна і хто у цьому винен. І тому саме такі люди й були викинуті за межі суспільства як “вороги народу”, хто – одразу й назавжди за допомогою автоматної черги, хтось – повільно, роками виконуючи “виправні роботи” на лісопвалах та на золотих копальнях десь у колимському краї.

Не оминула – та й не дивно – ця доля і Миколу Львовича Ернста. Атмосфера, що склалася у середовищі кримської науки в другій половині 30-х років минулого століття, вочевидь, “вимагала жертв”. І вони були знайдені та “розсортовані” – хто, як група кримськотатарської інтелігенції (більш ніж двадцять осіб), знищений за одну ніч у підвалах сімферопольського НКВС, а хто – як професор Ернст – був відправлений до таборів та на спецпоселення на довгі 18 років. Ця трагедія вченого, як відзначає професор Непомнящий, стала початком кризи та застою в кримознавчих дослідженнях на довгі десятиліття, а для сходознавчих студій у Криму – після закінчення війни – взагалі настав час замовчування та суцільного викривлення історичної правди. Тепер бал правили тільки ті, хто свідомо “коливавсь” разом із “генеральною лінією” та вважав своїм обов'язком “якщо що” доповісти “куди треба”. Звичайно ж, у такому середовищі Микола Ернст був постаттю зайвою.

Закінчуючи розповідь про нову книгу професора Андрія Анатолійовича Непомнящого, зауважимо, що видання такого гатунку та рівня, на жаль, рідкісне явище, але від того, що такі видання з'являються, стає трохи легше на душі. Легше від того, що на сильно викреслені з історії науки вчені дістають належне визнання, легше від того, що ще залишається в науковому середовищі насага робити вчинки і робити їх красиво, легше від того, що молодим вченим – від студентів до кандидатів наук – є в кого вчитися. І тут уже неважливо, який приклад обере той чи інший юнак чи дівчина – Ерста чи Непомнящого, кожен з них – це достойний приклад, справжній зразок служіння обраній справі.

О.Д. Василюк